

Партія Українських Соціалістів - Революціонерів.

„Боротьбою здобудем ми право своє!“

Українці, Росія й війна.

(Замітки й матеріали.)

Написав

Микола Залізняк.

Наклад і друк партійної друкарні.
1915.

Брошура тов. Юрія Ручки, — „Російські соціалісти й теперішня війна“ дає гарний огляд і справедливу критику становища певних груп і напрямів російських соціалістів до теперішньої світової війни. В сій брошурі лише кількома словами згадано про становище до війни українських соціалістичних і інших партій. В сій справі хочемо подати тут кілька уваг і матеріалів. Згорі одначе зазначаємо, що докладне і по можности повне представлення і критичне розглянене свого питання не входить тут в нашу задачу.

Становище до війни й позиція Партії Українських Соціалістів-Революціонерів добре характеризуєть ся виданими нею відозвами. З сих відозв, яко матеріал, наводимо тут в цілости деякі, що мають загальнійший інтерес. Перші дві відозви видано на самім початку серпня минулого року, коли ясно стало, що зачинаєть ся великий світовий пожар, а третю в половині сього ж місяця.

Перша відозва має такий текст:

До української інтелігенції в Росії.

„Надходить війна! Для імперіялістичних забаганок московського правительства, яке хоче в крови війни затопити початки нового визвольного руху на Україні і серед власного народу, будуть гинути задурно тисячі й десятки тисяч синів нашого народу.“

„Надходить загально європейський конфлікт, в яким буде рішати ся доля, держав який змінить політичну карту Європи“.

„Український нарід і Україна довгий час були рабами московського правительства, довгий час тягнули його ганебне ярмо. В 1905-6 роках зроблено пробу розбити самодержавну Росію, тюрму народів перетворити в конституційну державу. Сю пробу російське правительство здушило силою свого війська.“

„Тепер надходить час, коли Росія, як імперія, ставить на карту своє істнованне. Користаймо-ж з догідної хвилі, розпочинаймо наново боротьбу проти московського пано-

вання за права нашого народу. Ідім до народу, освідомлюймо й організуймо його до чинної боротьби за національну свободу й незалежність, за економічне визволення від дідичів і капіталістів.“

„Чим більший буде національно-революційний рух на Україні, тим слабшим почуватиме себе московський самодержавний уряд. Чим слабший він буде, тим легше буде європейським державам розбити його, тим легшою буде й наша боротьба, щоби розвалити нарешті ненависну нам тюрму народів, самодержавну, імперіялістичну Росію, яка душить у своїх лапах і ссе кров уже з багатьох народів, а все ще хоче загарбувати нові народи й нові краї.“

„Понесім в як найширші круги нашої суспільности й нашого народу гасло самостійної, ні від кого незалежної України в границях цілої тої території, на якій живе наш нарід. Перед лицем загально-європейського конфлікту, сеї страшної оружної боротьби держав, підготовлюймо й розпочинаймо оружну боротьбу українського народу за свою незалежність. Ся буря, яка насуваєть ся на нас, тільки тоді не лишить нас рабами в чужім ярмі, коли ми будемо самі бороти ся за себе, коли справді своєю боротьбою покажемо світови, що живемо як нарід, що хоче сам бути паном над собою.“

„Самостійна, ні від кого незалежна українська демократична республіка — ось наша ціль!“

„Оружна боротьба проти московського самодержавства, розваленне тюрми народів, — ось засоби, що поведуть нас до сеї цілі.“

„Ширьмо ж ідею самостійної України!“

„Організуймо наш нарід до оружної боротьби!“

„Ослаблюймо всякими способами російський уряд! — Памятаймо, що побите його в теперішнім європейським конфлікті — се запорука, що побідить загально-російська революція народів Росії, що побідить і національна революція українського народу.“

„Хай же живе озброєне повстанє українського народу!“

„Хай живе українська демократична республіка! Хай живе самостійна Україна!“

Як бачимо, ся відозва дуже ясно й недвозначно ставить питанє про те, яке становище має зайняти супроти війни українська інтелігенція й український нарід. Вони повинні доложити всеї своєї енергії, щоби організувати на Україні національно-революційний рух з гаслом самостійної української держави. Не до пасивности й убоління з приводу вибуху війни кличе відозва, а до чину, до боротьби,

до віри лише у власну силу. Дуже бо добре зазначено у відозві, що „ся буря, яка насуваєть ся на нас, тільки тоді не лишить нас рабами в чужім ярмі, коли ми будемо самі бороти ся за себе, коли справді своєю боротьбою покажемо світови, що живемо як нарід, що хоче сам бути паном над побою“. Підчеркуючи потребу як найострійшої боротьби проти царату, потребу розваленя і знищеня сучасної російської імперії, для здобутя самостійної України, відозва дає відповідь і на питанє, чого треба сподівати ся й бажати, чи побіди, чи погрому Росії в теперішній війні. Відповідь на се питанє така: „пам'ятаймо, що побите його (російського уряду) в теперішнім загально-європейськім конфлікті — се запорука, що побідить і національна революція українського народу“.

Вже у відозвах Партії, видаваних в кінци 1906 і в 1907 році, було виразно зазначено, що програмовим, основним домаганєм і цілю партії є здобутє самостійної української держави в демократичним і республіканським ладом. Яко практичне домаганє й гасло виставляло ся в тих самих відозвах скликанє установчого конституційного зібраня в Києві для розгляненя й упорядкованя сеї справи. Своім домаганєм самостійної України Партія Українських Соціалістів-Революціонерів основно ріжнила ся від партії російських соціалістів-революціонерів, яка в своїй програмі вставила точку про перетворенє Росії в республіку на федеративній основі, без близшого одначе конкретизованя сеї справи. Сим ріжнила ся вона й від української соціал-демократії, яка виставляла своїм програмовим домаганєм лише автономію Україну, рішучо й принципіально відкидаючи домаганє державної самостійности України. Партія українських соціалістів-революціонерів обстоювала той погляд, що домаганє автономії України може бути лише конкретно-політичним домаганєм, домаганєм біжучої хвилі, але що домаганєм основним, максімальним все мусить бути змаганє до самостійної України. Се домаганє зближувало нашу партію до безпартійної революційно-національної української організації „Оборона України“.

Погляньмо, які аргументи можна навести на користь сього програмового домаганя. Взяте само по собі, абстрактно, воно з соціалістичного погляду зовсім ясне й зрозуміле. Нарід з величезною й богатою власною територією, який своїм числом належить до найбільших у Європі народів, безперечно має всяке право на власне державне істнованє — має таке само право, як Французи, Німці, Англіїці. І як соціалісти сих держав ніде не виступають принципіально проти самого факту істнованя сих держав і ніде не говорять про потребу їх скасованя, а лиш про потребу

їх зреформованя в соціалістичнім дусі, евентуально про потребу організованя сих держав, при побіді соціалізму, в загальну федерацію або конфедерацію, так і українські соціалісти мають повне й незаперечене право домагати ся державного житя для свого народу, мають повне право для здобутя сеї ціли нести такі самі жертви й уживати таких самих способів, яких ужили би соціалісти кождої з сучасних західно-європейських держав для оброни державної організації власного народу.

Карл Маркс писав, що пролетарі не мають батьківщини. Чому тепер пролетарі всіх західно-європейських держав і всі західно-європейські соціалістичні партії думають, що мають вітчину? Бо на перших стадіях капіталізму, коли він безоглядно визискував робітництво й не давав йому змоги культурно розвивати ся й брати легальну участь в політичнім житю, робітництву остаточно могло бути байдужим, чи живе він у власній з національного погляду державі, чи ні, йому могло видавати ся байдужим, чи визискує його свій, чи чужий капіталіст. Наводимо се розумованє не для того, щоби воно було слухне (на нашу думку воно глибоко мильне), а тому, щоби показати, чому за часів Карла Маркса могла повестати й знайти свій вираз думка про те, що „пролетарі не мають батьківщини“. В пізнійших стадіях капіталізму робітництво настільки вирросло культурно й політично, що прилучило ся до загально-національної культури, стало навіть важним творчим чинником її, здобуло впливи й значінє в політичнім житю своєї держави, одержало змогу користати з неї у своїй боротьбі проти капіталізму, змусило її переводити важні соціальні й економічні реформи на свою користь і користь широких мас народу. Тоді воно зрозуміло всю величезну вагу і значінє власної, національної державної організації. Ставши важною складовою частиною народу, хочаби навіть бути виразником його інтересів, робітництво в Західній Європі тим самим побачило в національній державі свою батьківщину й заявило, що готове пролити свою кров в її обороні. Таким чином ми бачимо, що постулат державної самостійности цілковито годить ся з соціалістичною думкою й соціалістичним світоглядом. Сам по собі взятий, він не має в собі нічого несоціалістичного.

Ось чому партія українських соціалістів-революціонерів, як і українська соціально-демократична партія в Австрії, мали з загально-соціалістичного погляду рацію, ставлячи своїм ідеалом самостійну Україну. Український нарід цілий в теперішности не має батьківщини, й кому ж як не українським соціалістичним і революційним партіям, яких найбільше обходить добробут народу й його розвиток, розуміти все величезне значінє постулату самостійної України.

Коли ж доси гасло се, особливо на російській Україні, не стало ще загально-національним ідеалом, то пояснюєть ся се низьким доси степенем розвитку там національного українського життя..

Друга відозва звернена до селян:

„Брати селяне! Ви пригадуєте собі добре, як ви в 1905 і 1906 роках розпочали боротьбу за краще життя, боротьбу за землю і волю. Довго, цілі століття перед тим, терпіли ви в кайданах панської неволі і в кайданах самодержавного уряду. Ви поливали землю своєю кровю й потом, а вся ваша праця йшла на панів. Пани вели сите, веселе життя, а ви голодували по своїх хатах.

„Та сього мало! Ви давно дали би собі раду з панями, давно здобули би собі краще життя, але за панів стояло й стоїть самодержавне московське правительство зі своїм військом і своїми гарматами й рушницями, зі своїми поліцаями й урядниками, зі своїми нагайками і вязницями.

„Та що найгірше! Се військо, ся опора панів і правительства, ваших завзятих ворогів, складаєть ся з синів простого народу, з ваших власних дітей. Коли московське правительство, жадне на чужі краї, довело до війни з Японією, воно забрало силу народу на вірну смерть. Тисячі, десятки й сотні тисяч людей загинули в сій війні, а коли ті, що лишили ся дома, не могли далі витерпіти й розпочали боротьбу за свої права, правительство московське ужило війська проти вас.

„Знаєте добре, якими способами, якими насильствами спинив московський уряд визвольний рух. Знаєте, що з того часу мало що покращало життя на нашій Україні. По давньому визискують нас пани й уряд, по давньому нема ніяких свобод. Не маємо ми своєї власної школи, лише чужу московську, не маємо ми своєї власної управи, по давньому про всі наші справи й потреби рішаємо не ми самі, не свободно вибрані самим народом люде, а московське правительство в Петербурзі.

„Тепер надходить війна. Знову беруть вас до царського війська, знову будете ви задурно проливати свою кров для забаганок свого найлютішого ворога — московського уряду. І знаєте ви добре, що як не побють царського війська чужі держави, то ще гірше буде нам жити.

„Годі вже далі терпіти! Користаймо зі слухного часу. Користаймо з того, що на ворожий нам московський уряд ідуть війною чужі держави! Розпочинаймо наново боротьбу! Борімо ся за права свого народу. Борімо ся за його самостійність, щоби він сам правив собою, сам через своїх людей давав собі лад.

Борімо ся за самостійну, ні від кого не залежну Україну! Бо коли ми будемо самі панами на своїй землі, тоді здобудемо собі й краще житє.

Розпочинаймо освідомлювати темних селян, єднаймо ся в тайні товариства й зброймо ся, щоби виступити проти панів і московського уряду. Не дозвољмо йому, щоби він міг зібрати військо, бо коли його побють, легше буде й нам побороти його.

Самостійна, ні від кого незалежна Україна, Україна без хлопа й без пана, як казали наші славні предки козаки, — ось наша ціль!

Хай же живе повстанє! Хай живе революція для здобуття вільної України! Хай живе самостійна Україна без хлопа і без пана!“

Третя відозва видана до робітників:

„Товариші! Австро-Угорщина й Німечична проголосили війну Росії. Російське самодержавне правительство само втягло нашу країну у війну. Боячи ся революційного руху робітництва, який останніми часами знову почав набирати сили, російський уряд думав відвернути увагу народу від внутрішних справ успішною війною проти інших держав. Особливо не давала йому спокою Австрія, де живе й має свободу чотирі мільони українського народу. Російський уряд жорстоко переслідує й нищить всякі прояви українського життя в Росії, але бачить, що не може, не має вже сили ніякими способами спинити визвольного руху українського народу. Навіть поліційні заборони вже не помагають йому. Святкування ювілею Шевченка було заборонене — тим голоснійшим був протест Українців на улицах Києва! І російський уряд зрозумів, що хіба якимись надзвичайними, досі не уживаними способами зможе він знову приборкати революційно-національний рух серед нашого народу. Сей спосіб — побити Австрію, забрати від неї ту частину Галичини, де живе решта нашого народу, а по побіді з цілою силою здавити всі прояви нашого життя. Маючи в своїх руках Галичину, російський уряд був би певний, що вона вже не буде тим місцем, з якого досі вогонь національної свідомости розходив ся по цілій Україні.

Забрати від Австрії Галичину! Мати весь український нарід у своїй власти! Ось ціль російського уряду, і для сеї ціли знайшов він добрі знаряддя. Збаламучена російськими грішми й агентами, Сербія раз у раз непокоїла Австрію, а в Галичині організував російський уряд за гроші цілу партію запроданців-московфілів, які мали підготовити ґрунт для його побіди. Довго тягла ся ся підготовча робота російського уряду на знищенє нашого

народу. Але коли Сербі за чинною помічю свого власного правительства і при участі офіційальних представників російського уряду вбили в Сараєві австрійського наслідника престолу з його жінкою, австрійській державі увірвав ся терпець. Для своєї власної охорони вона муєла покласти край роботі російського уряду. Австрійський уряд зажадав від Сербії цілковитої покори, а коли вона не зробила цього, виповів їй війну. У відповідь на се російське правительство розпочало мобілізацію цілого свого війська і фльоти, почало готувати ся до нападу і на Австрію і на її союзника Німеччину. Російське військо перше напало на Німеччину, й вона проголосила тоді війну Росії. За прикладом Німеччини пішла й Австрія.

Товариші! В сій війні рішаєть ся наша доля! Побідить Росія — ще довгі десятки літ будемо під царськом батогом. Побє Німеччина й Австрія російський уряд і військо. — легшою буде наша боротьба за національне визволеннє, за краще житє. Українське робітництво бореть ся не лише за національне визволеннє, воно бореть ся також за визволеннє соціяльне, за визволеннє праці від кайданів капіталу. Але воно знає, що лише усуненнє національної неволі, лише свободний розвиток українського народу дадуть йому змогу всю силу обернути на боротьбу проти сучасного капіталістичного ладу. Ось чому українське робітництво теж прийняло гасло Самостійної України.

Товариші! В сій рішучій хвилі беріть ся знову до боротьби проти російського уряду! Революція, яку ви почнете по містах, не позволить російському урядові вийти переможцем в теперішній війні. А чим більше буде побитий російський уряд під час війни, тим легше буде нам добити ся визволення. Організувати й перевести в житє загальне повстаннє українського народу проти російського самодержавства — ось єдиний спосіб до здобуття нашої ціли — самостійної й незалежної, вільної й демократичної України! А в вільній Україні легше буде нам добити ся не лише кращого житя, але легше буде вести боротьбу проти капіталізму.

Берім ся ж до зброї!

Хай живе загальне повстаннє Українського народу!

Хай живе самостійна, демократична Україна!

Хай живе соціяльна революція!“

В сій відозві треба підчеркнути отсе місце: „лише усуненнє національної неволі, лише свободний розвиток українського народу дадуть йому змогу всю силу обернути

на боротьбу проти сучасного капіталістичного ладу.“ Тут повторюєть ся думка, яку дуже добре уґрунтували фактами життя вже австрійські соціально-демократичні теоретики національної справи, а саме, що лише полагожденє національної справи, лише усуненє національного гнету одного народу над другим сотворюють відповідні умови для клясової боротьби пролетаріату проти власної буржуазії. Доки існує національний гнет, доти пролетаріат муситиме стояти під дуже великими ідейними впливами своєї буржуазії. Се й зрозуміло, бо ся буржуазія в національній області є так само переслідуваною, як і пролетаріат, і силою річей бере на себе ролю провідника в обороні національних прав свого народу. Звідси й для соціалістів випливає обовязок в інтересах самого соціалістичного руху не погорджувати національною справою й роботою над ширенєм національної свідомости серед робітництва й над творенєм національної культури; навпаки, вони повинні зорганізувати ся як національна партія свого народу й вести таку національну політику, яка як найскорше довела би до визволення їх народу від національного гнету.

Вже в сій відозві до робітництва підчеркнено, що одною з дуже важних причин, що спонукали Росію до війни, було її бажанє здобути Галичину, щоби знищити там небезпечно для неї вогнище українського національного руху. Сей самий мотив повторюєть ся і в иншій відозві партії „До українського народу“. В сій відозві між иншим читаємо: „Два місяці війни виказали зовсім ясно змагання Росії. Як і треба було сподівати ся, вона звернула всі свої сили не проти Німеччини, як того вимагала Франція, а проти Австрії. Забрати за всяку ціну від Австрії землі, заселені Українцями, щоби здушити і там національне житє наше — ось її головна ціль в сій війні.

„За короткий час свого пановання в окупованих областях проявили Москалі супроти нас ту саму безоглядність, яка характеризує їх політику в Росії. Російський губернатор Галичини, Бобрінскій, в своїй промові до львівського маїстрату заявив, що Галичина „русскій край“, що там живе „русскій народ“, що все публичне житє мусить бути „русскимъ“. Як би українські землі Австрії лишили ся під російським панованнєм, се означало би знищенє тих вогнищ свобідного й широкого національного життя, які ми досї ще мали, й які підтримували наші змагання в Росії. Характеристичним є також кокетованнє сього російського урядника з Поляками, які представили наш нарід в Галичині як зрадників лише для того, щоби відвернути увагу австрійського правительства від своєї дійсної зради на користь Росії.

„Український народ! Ти знав і знавш, що нема тобі життя під російським панованнем. Ти можеш здобути собі свободу і незалежність лише на руїнах теперішньої Росії. Ось чому австрійське й німецьке військо — не вороги твої, але освободителі з московського ярма. Чим більше будуть вони нищити основу російської імперії — її воєнну силу, тим більше виглядів на успіх матиме й наша визвольна боротьба.

„В теперішній Росії всяка легальна українська робота є неможлива. З тим більшим запалом берім ся до роботи революційної. Хай гасло самостійної й незалежної України стане гаслом мільонів і мільонів. Здійснення сеї нашої мрії лежить заразом в інтересі ворожих Росії держав — Німеччини й Австрії, бо лише відірванє України від Росії й сотворення самостійної Української держави може зробити Росію нешкідливою для Європи.

„Український народ! Ти завсідн боров ся не лише за свої політичні й національні права. Ти боров ся також за справедливий соціальний лад. Тому самостійна Україна мислима лише при переведенню в життя нашого давного гасла — земля для селян! Бо лише відобрання землі від польських і московських панів дасть нам наново силу, бо маса нашого народу складаєть ся головно з селян.“

Ся відозва дуже добре характеризує політичну орієнтацію, яку повинен зайняти український нарід під час війни. Ведучи свою національну боротьбу, числячи лише на власні сили, він повинен одначе орієнтувати ся в ситуації і здавати собі справу, що коли розходить ся о Німеччину й Австрію в сій війні проти Росії, то сї дві держави силою обставин є й мусять бути союзниками українського народу. Чому? Насамперед на основі політичного правила „ворог мого ворога є мій приятель“. Ми стоїмо на тім становищу, що нашим ворогом є насамперед царат. Ось чому нашим політичним приятелем стають держави, що виступили проти нього з війною й старають ся його побити. Ми переконані, що кожде воєнне ослабленє царату відкриває нам нові перспективи для нашої національної роботи. Але сього мало. Ми є вороги також Росії — російської імперії в її теперішнім складі й бажаємо її розбитя й відірваня від неї України. І держави, що ведуть війну проти Росії, є наші політичні приятелі, бо коли-б вони побили Росію так, що Австрія могла забрати від неї частину української території, то се означало би для українського населеня сеї території визволенє від російського ярма, се означало би для нього здобутє можливости свобідного національного розвитку. За-разом се скріпило би політичну силу українського елемента

в Австрії й дало би йому можливість далеко успішніше вести свою боротьбу проти Поляків.

Лишаєть ся одначе ще питанє, чи справді відірване України лежить в інтересі Австро-Угорщини й Німеччини й наскільки поважно вони задивляють ся на сю справу. Ми знаємо, що Росія устами головного начальника всіх російських воєнних сил, великого князя Миколи Миколаєвича, офіційно заявила в маніфесті до „Народів Австрії“ що несе їм всім „свободу й здійсненє їх народних змагань“. Знаємо, що програмою, отверто-проголошеною, цілого потрійного союзу, є розділ Австро-Угорщини. Німеччина й Австро-Угорщина з подібними заявами що до Росії офіційно доси не виступали. Зате ніхто не заперечить того факту, що Україна й українська справа стали предметом дуже поважної дискусії на сторінках німецької преси. Не підлягає сумнівови й те, що німецька й австрійська дипломатія поважно зайняли ся сею справою, й Україна дійсно стала, наслідком війни, об'єктом міждержавної політики. І об'єктивні факти політичного життя не перечать тому, що в інтересі Австро-Угорщини й Німеччини справді лежить відорванє України від Росії. Сі держави розуміють, що Росія без такої провінції, як Україна вже ніколи не може бути для них небезпечною. Все залежить від того, чи матимуть вони потрібну мілітарну силу, щоби на голову побити Росію. В кождім разі уважне трактованє української справи, велика свобода рухів для організацій російських Українців вказують на те, що нег'ативне відношенє правительств до української справи або недоцінюванє її вже минули безповоротно.

Про становище до війни української соціальної демократії Росії ми маємо дещо матеріялу. Одна група видала доси в українськїм перекладі брошуру Парвуса „На оборону демократії проти царизму“. В передмові до сеї брошури її видавців читаємо:

„З окрема цінна дуже для нас, українських соціально-демократів, передмова Парвуса до сього українського видання. Вона, поруч з недавною заявою Н. Ленїна про бажаність визволеня України, розвіє теж чимало політичних сумнівів і пересудів, що нишпорили в рядах ще не доволі політично і національно свідомих робітників, і покаже й їм, що навіть не Українці, і то найкращі марксістські голови, признають в дану хвилину велике значінє для демократії цілої Європи, в тім числі й для демократії Росії, розваленя безглуздої централістичної царської держави і утвореня поруч з иншими новими національними державами і сильної

самостійної демократичної України з сильним землею селянством.

„Чи ж може тим більш бути який небудь сумнів для нас, свідомого українського робітництва, — яким шляхом в пору сеї світової бурі нам іти?“

„Для видавців сеї брошури такого сумніву не було від першого дня війни, бо вже просте пролетарське революційне почутє й навіть простий мужицький розум говорять: — Ми мусимо скористуватись чудовою нагодою, щоб скінчити з своїм головним ворогом, московським деспотизмом, і все, що бє тепер сеї деспотизм — то наш історичний союзник! Ми мусимо в сеї мент поставити знов і мусимо конче здійснити свої старі революційні гасла й бажаня: — повних прав народови, волї та землі!“

Друга група української соціал-демократії видала недавно в Швайцарії перше число свого органу „Боротьба“. Загальне становище сеї групи може до певної міри характеризувати її заява, що „українська соціалдемократія, ворожа до мілітарного морду, який тепер дієть над нашим народом, повинна тепер зєднати свою увагу і всі свої сили на те, щоби по всій Україні розкинути зерна революції проти нашого віковичного ворога, проти царату.“ На жаль поза сією заявою не знайдемо в цілім числі газетки нічого позитивного, жадної політичної програми для українського робітництва під теперішню хвилю. Навпаки — всі статі повні гидких, неправдивих і демаґогічних нападів на найвисшу національну репрезентацію українського народу в Австрії й на ті групи українців з Росії, що виступили в Європі з отвертим домаганнєм відорваня України від Росії й розвалєня сеї „тюрми народів“. Щоб не бути голословним, наведемо кілька прикладів.

Говорячи про те, що українській нарід в Австрії активно виступив проти Росії (утворенє українських добровільних легіонів), автор пише:

„Одним словом, мілітаристично-„самостійницька“ передвоєнна українська кампанія в Австрії була на ділі тільки кроком вперед по лїнії австрійського льоялізму і тим самим по лїнії ослаблення демократичних позицій галицьких Українців. В час війни се ослабленє демократичних позицій і повна залежність української міщанської політики від правительства виявили ся в повній і огидній наготі“. Коли взяти на увагу, що на чолі „мілітаристично-самостійницької передвоєнної української кампанії“ стояли між иншим визначні члени і провідники української соціал-демократії в Австрії, коли взяти на увагу, що й доси на чолі організації українських „Січових Стрільців“ стоять між иншими також українські соціал-демократи, то виникає питання,

чому автор свій закид про „австрійській льялізм“ і „ослаблене демократичних українських позицій“ кидає на адресу українського міщанства, а не згадує ані словом про анальоґічне поступоване української соціал-демократії в Австрії? Ми ліпше думаємо про українську соціал-демократію в Австрії, ніж „українські соціал-демократи“ з „Боротьби“. Не з льялізму австрійського пішла вона зі зброєю в руках проти Росії, а для боротьби за кращу будучність свого народу, бо вона не пересякла тою наскрізь рабською психольогією, якою пересякли пани з „Боротьби“, для яких всяка думка, всяке змагане Українців до політичного визволення українського народу від російського панованя є, так само як для Меншікова і „Нового Времени“, не проявом політичної свідомости, а „австрійською“ або „німецькою“ інтригою. А що панове з „Боротьби“ дійсно мають психольогію Меншікова, про се аж занадто свідчать їх виступи проти організацій російських Українців, що виступили тепер з гаслом самостійної України.

Ітак про „Союз визволення України“, організацію Українців з російської України, говорить ся, що він є „філією галицької Головної Української Ради і слугою австрійського правительства“. На доказ сього твердження ми не знаходимо в цілій довгій статі проти „Союза“ жадного факту. А навіть, як би „Союз“ був філією галицької Головної Української Ради, се не така вже нечесть для Українців з Росії — чому автор замовчує, що в її склад входять офіціяльні представники української соціал-демократії в Австрії, а її віцепрезидентом є довголітний провідник сеї партії, Микола Ганкевич.

Ще гидшим є напад на ту ґрупу української соціал-демократії, про яку ми висше згадували. Їй закидаєть ся — теж без фактичної підстави, на основі лиш комбінацій — що вона „агентурна“ організація австрійського правительства. А саме в статі „Приклад нечуваного нахабства“ написано: „З нашої статі про „Союз визволення України“ читач знає, що ся організація в суті є агентурою австр. правительства. Маючи від його величезні гроші, Союз не обмежив ся своєю віденською діяльністю, яку провадить під прапором монархічної України і в дусі ганебного та сліпого австрофільства, він засновує також (в Царгороді!) „Українську Соціалдемократію“, як свою філію, яко нову агентуру австрійського правительства. Отже „соціалдемократична“ партія, яко агентурна організація правительства! Чи може бути щось більше ганебне?“ А троха низше читаємо: „Не розуміємо ми, як міг Парвус (Парвус!) входити в зносини з австрійськими агентами, дати їм свою брошуру зі спеціальною передмовою до українського виданя, в котрій

він люто нападає на Плеханова і взагалі на російських соціал-демократів за їх „націоналізм і шовінізм“? Невже Парвус дав ся „Союзови Визволення України“ підкупити себе? Зрештою се вже річ російських товаришів навчити Парвуса розуму й порядности“.

Як бачимо, авторам статей в „Боротьбі“ скрізь снять ся, як і Меншікову, австрійські гроші й австрійські агенти. Особливо яскраво проявило ся се в статі „Ганебна справа“ про діяльність українських соціалістів-революціонерів. Тут автор пише річи, в які правдоподібно він сам не вірить і в які мабуть не повірить ніхто, хто має хоч трохи здорового розуму в голові. Наприклад, про низше підписаного написано дослівно: „І від імени „партії українських соціалістів-революціонерів“, від імени всіх революційних організацій на Україні і від імени всього українського народу Микола Залізник обіцяв австрійському урядови повстанє і революцію в Росії і австрійській военній команді військову, між иншим і шпionську, поміч з боку українських і російських революціонерів — розумієть ся за грошевою допомогою австрійського уряду“.

Глупота і смішність цілої наведеної тиради говорять самі за себе. Що ж зробило одначе австрійське правительство?

Ні більше, ні менше — купило революцію в Росії за два міліони. Так твердить пан з „Боротьбі“: „Тай коли трапив ся такий Микола Залізник, — читаємо ми там, — що приніс на продаж готову революцію, так чому не купити . . . І австрійській уряд платить і платить . . . Та говорять про два міліончики“. І далі йде з одної сторони донос для австрійського правительства, що люде, яким воно ніби то дало шалені гроші на „зробленє“ революції, сеї революції не роблять, а з другої донос для української суспільности і соціалістичних партій, що сі люде, се лиш „жандармські агенти“ австрійського правительства.

Як бачимо, пан Лев Юркевич, ініціатор і видавець газети, виступає в почесній ролі денунціанта на всі українські групи й організації, що виставили програму самостійної України. Він денунціює на них українському громадянству в Росії, запевняючи його, що все се лиш „агенти“ чужого правительства; він денунціює на них австрійському урядови, стараючи ся запевнити його, що вони дуже мало або й нічого не роблять, хоч побрали від нього „величезні“ гроші. І коли-б ми мали таку сумну відвагу, як пан Юркевич, без доказів, на основі лиш чуток і сплеток обвинувачувати когось в шпionстві, провокації, прийманю замовлень на революцію, то сказали-б, що се власне пан

Юркевич побрав „величезні суми“ від російського правительства і взяв за се на себе обов'язок... не „революцію робити“, а всякими правдами й неправдами компромітувати весь український рух і всі українські групи й організації, що працюють там, куди не може сягнути рука російського жандарма і прокурора, де потрібна делікатнійша зброя безсоромної брехні, клевети й безпідставних обвинувачень. Ми сеї зброї уживати не можемо, і можемо сказати лише одно, що ясно для кожного неупередженого: всі виступи газети „Боротьба“ — се праця для російського правительства і для ворогів українського руху, се злочинне баламучення української публичної опінії.

Ми уважаємо за негідне нашої чести й за непотрібне полемізувати з паном Юркевичом — він сам себе побиває. Вкажемо йому лиш на те, що його політичні приятелі, як Плеханов, Троцькій і інші виступили з закидами сервілізму німецької соціалдемократії проти німецького правительства й одержали на се достойну відправу від деяких визначних італійських і румунських соціалдемократів, які розуміють, що величезна ріжниця, чи стояти по стороні царату, чи стояти по стороні будь що будь демократичної держави.

З несоціалістичних українських груп на становищу самостійної України став „Союз Визволення України“. В його офіційній платформі між иншим, читаємо:

„Національно-політичною платформою Союзу є державна самостійність України.

„Формою правління самостійної української держави має бути конституційна монархія, з демократичним внутрішнім устроєм політичним, однопалатною системою законодавства, горожанськими, язовими й релігійними свободами для всіх національностей і віроісповідань, з самостійною українською церквою.

„На випадок прилучення до Австрії більшої чи меншої українсько-російської території буде союз обстоювати за створенням з усіх земель, заселених українським народом в Австрії, осібною автономною краєм.

„Одночасно зі збудованям самостійної української держави має бути переведена радикальна аграрна реформа на користь селянства. Є се основний економічний постулат „Союзу Визволення України“.

Загальне становище „Союзу“ й його відношене до сучасної війни знайшли свій найкращий вислів у виданій ним в ріжних мовах ще на початку його існування (в кінці серпня минулого року) відозві — „До громадської думки Європи“, яку й подаємо далі в українським перекладі.

„Безпримірна визиваюча політика Росії спроводила на цілий світ катастрофу, рівної якій історія майже не знає. Ми Українці, сини великого народу, поділеного між Австро-Угорщиною і Росією, і нечувано гнобленого царизмом, ми свідомі, про що розходить ся в сій війні. Зовсім не про якусь гегемонію „германства“ чи „славянства“. Війну веде культура з варварством. Війну веде ся тому, щоб остаточно зламати силу ідеї всемосковства, що принесла необчислимі шкоди цілій Європі та загрозила її добробут і культуру.

„Використовуючи з злою волею політичну сліпоту славянських народів, зробила Росія ідею, знану під фалшивим назвищем „панславізму“, знярядєм своїх агресивних плянів. Ся ідея розторощила вже Україну як самостійну державу, розбила Польщу, ослабила Туреччину, а в останніх роках кинула свої сіти навіть на Австро-Угорщину. Брамою, через яку мав увійти тріумфуючий панмосковітизм до Австро-Угорщини, щоб її розторощити, мала бути Галичина. Наш нарід, розділений між дві держави, мав служити Росії до того, щоб уможливити царизмови опанованне Дарданелів та Константинополя, куди дорога провадить по рецепті російських дипломатів через Відень.

„В тій цілі Росія вже від літ провадила свою кертичну роботу між нашим народом в Галичині. Рахунок був ясний: коли наш нарід, що в Росії є брутально поневолений, в Галичині буде прихильний Росії, тоді буде незвичайно улекшена задача, заткнути царський прапор на Карпатах. Зате, коли б 30 мільонів Українців в цараті під впливом своїх галицьких братів прийшли до властивої оцінки своїх національних і політичних інтересів, тоді збанкрутували би всі експанзивні пляни Росії.

„Без відділення українських провінцій Росії був-би й найбільший погром тої держави в теперішній війні лише слабим ударом, з якого царизм в кількох літахвилічив ся б, щоби дальше провадити свою давню ролю бурителя європейського мира. Лише свободна Україна, звязана з тридержавним союзом, могла би через свою далеку територію від Карпат аж до Дону і Чорного моря творити забороло для Європи проти Росії, яке раз на все зробило б нешкідливою експанзію царизму та увільнило б славянський світ від згубного впливу панмосковітизму.

„В повній свідомості своєї історичної місії, боронити свою стару культуру перед азійським варварством Москалів, завжди була Україна ворогом Росії, причім вона в своїх визвольних змаганнях шукала помочи Заходу, а особливо Німеччини. Гетьмани Богдан Хмельницький, Виговський, Дорошенко, Мазепа та Орлик звертали ся до Німців та

Шведів. Навіть за Катерини II, шукала українська шляхта на пруській дворі помочи проти „московської тиранії“. Шевченківські демонстрації в Києві цього року, підчас яких лунали оклики: „Нехай живе Австрія! Геть з Росією!“ — свідчать, що українська політична думка знову йде дорогою старих історичних традицій.

„Ми — Українці з Росії, що злучили ся в „Союз визволення України“ — уживемо всіх наших сил для остаточного обрахунку з Росією. В сих важних часах, в котрих наша нація по обох боках кордону готуєть ся до остаточної боротьби з нашим смертельним ворогом — звертаємо ся з сим покликком до цілого цивілізованого світа! Нехай світ поможе нашій слушній справі! Ми звертаємо ся з тим глибоким переконаннем, що українська справа є рівночасно справою європейської демократії. Європа доти не прийде до сили, доки не буде вільна від грози інвазії царизму, доки не буде певна своїх культурних надбань, доки на широких степах України не повстане забороло проти Росії!

„Великі жертви, які наш нарід приніс в своїй боротьбі з Росією в протягу соток літ, дають нам моральне право жадати уваги та зрозуміння цивілізованого світу для нашої справи, для незалежності України!

„Щоби в часах — коли на побоєвищах, що на них проливають свою кров тисячі Українців, рішаєть ся судьба народів Європи, не зістало ся чужим для Європи повне зрозумінє нашої справи, звертаємо ся з отсим покликком до громадської думки всіх народів, яких політичні інтереси в тій великій хвилі спільні з інтересами свободи і цивілізації“.

„Союз Визволення України“ розвинув чималу видавничу діяльність для пропаганди ідеї самостійної України як серед західно-європейської публіки, так і серед української суспільности. Між иншим видав він також кілька відозви, з яких наведемо тут деякі, як документи.

Перша відозва була видана в половині серпня у Львові й звернена до українського народу в Росії. Ось її текст:

„Люті часи настали для нас! Щойно десять років минуло від японської війни, а вже маємо нову! — За мало стало цареві грошей і крові власних підданих. Цілий світ захотів він загарбати під своє ярмо! А передусім австрійську Галичину, де живе більш як 4 мільйони таких самих Українців, що й ми. Кровю хотів він залляти сей край. — Вкрити його тюрмами і шибеницями. Щоб і наших братів з закордону закувати в московські кайдани.

Тому на Росію лише паде вина за сю війну.

Коли тисячі наших людей ляжуть трупом — знайте, що се є вина Росії!

Коли голод і холера завитають до нас — се є вина Росії!

Коли старцями і каліками вкриєть ся Україна — се є також вина Росії!

На наше щастє військо австрійсько-німецьке є дужчим від царського. Вже тікають перед ним царські генерали! Вже Австрійці вступают на Україну: Наш слухний час настає!

Довго знущали ся над нами царські посіпаки! Довго грали ся нашою кровю і свободою! Пора порахувати ся з ними за нашу кривду і кров!

Не лякаймо ся австрійського війська! Бо є в вїм сотки тисяч галицьких Українців — наших братів. Бо з ним ідуть українські „Січові Стрільці“. Се військо поможе нам вигнати з нашої землі всіх царських чиновників і урядників, що сараною вкрили наш край! Поможє розвалити ту прокляту тюрму народів, що зветь ся імперією царя. Поможє нам стати панами на власній землі. Принесе нам свободу і землю!

Воно принесе нам землю, бо всі землі казьонні, удільні та великих панів-підніжків царя — перейдуть на вічну власть селянам — в усіх краях зайятих Австрією.

Воно принесе нам свободу, бо замість російських шибениць і тюрм — дістане робочий люд і цілий нарід свободу особи, майна, союзів, зборів, слова і загальне виборче право, рівне як для мужика так і для пана.

Воно принесе нам свободу, бо кожда віра є вільною в Австрії! Нікого не силувати муть кидати свою віру, а приставати до иньшої. Православні лишать ся православними, католики — католиками, жида — жидами. Кождий молитиметь ся і віруватиме так, як схоче, як вірували його діди.

Воно принесе нам свободу, бо кождий нарід вільний в Австрії! Кождому вільно там говорити, читати і вчити ся на своїй рідній мові. Ні в школі, анї в судї, анї ніде ніхто не силуватиме нас Українців говорити по німецьки або по польськи. Бо Австрія шанує права кождого з своїх народів!

Бо вільним і незалежним краєм стане Україна в злуці з Австрією!

Тому памятайте люде! Не лякати ся, а витати нам треба Австрію! Скиньмо вже раз з себе кляте московське ярмо! Як сього не зробимо тепер, то вже ніколи. Не скорше, як згине Росія, зійде сонце свободи на нашій землі! Не скорше як буде побита Росія, встане вільна Україна.

Находить час помсти. Помстимо ся за все!

За сльози жінок і дітей наших!

За кров замучених в каторзі і на шибеницях братів наших!

За збезчещений край наш, за його кайдани!

Або добути або дома не бути!“

Друга відозва видана до салдатів-Українців російського війська в листопаді минулого року:

„Солдате — озирнись!

Чи ти думав над тим, на віщо і за що ти йдеш погибати?

Чи ти воюєш за землю, за те, щоб забрати її политу твоїм потом в твоїм селі від панів, і щоб сталася врешті правда народові?

Чи може тобі сказали начальники: — іди воюй, а вдома в селі і в цілім краю буде за те свобода?

Може чиновники царські відріклись своїх захоплених насильно прав і дали їх самому народові? Може й пани дворяне одріклись теж своїх прав в Думі, в земстві і скрізь на користь народу?

Чи може правительство царя рішило визволити нарід з податкової каторги, щоб спочили хлібороби-селяне і робочий нарід, а щоб платили більше ті, що багато мають, від свого доходу?

Коли ти українець, так слухай: — Коли тебе погнали вмирати за Росію, чи сказали тобі, що дадуть за це волю й власні права Україні і українському народові і що спинить ся раз на завше знущання московське над нами?

Озирнись! Ні, солдате, — не гаразд у дома на Україні, не гаразд у Росії. Там на селах лишились навіжені стражники, урядники ходять по хатах та знущаються над жінками, здирають останнє. Там пани в економіях панують спокійно і далі, а справники з приставами та земськими начальниками стережуть їхньої земельки, щоб борони Боже батьки наші не пригадали їм, що та земля по правді не панська—а мужицька. Дворянство з чиновництвом напосілось гірш як ранійш. Усі українські газети припинені поліцією і тисячі українців зачинено в тюрми. Над українською мовою знущаються, а наші товариства, також і кооперативні, переслідуються поліцією. Цілий московсько-царський порядок давить до краю живу душу і совість.

Будь „патріотом!“ — кричать на гвалт наймити казенної Росії. Це значить — іди і воюй за їхню Росію, за їхні тюрми, за їхніх жандармів, за їхні пансько-царські порядки, за їхні розкоші, за їхні знущання над народом! Іди воюй, бо ще майбуть мало виссали крові, бо ще майбуть мало вбили нас, коли втихомиряли революцію.

Але кажуть вони: ворог — турок та німець страшні, погублять! А чи ти знаєш, солдате, що в Туреччині

більша воля, як в Росії, що турецький нарід пережив революцію і встановив у себе виборний порядок? А німці? В Німеччині давно світ і свобода, і німецький робочий нарід і селянство давно мають права. Чи ж можуть вільні народи йти встановляти гірший порядок, як порядок російського правительства?

Ні! Німеччина, Австро-Угорщина і Туреччина йдуть розбивати і нищити не тебе, безвинний солдате, а твою неволю! Вони йдуть дати волю і самостійність Україні і иншим народам, а також волю і народові російському. Вони хочуть покласти край тій марі безправля, зlodійства й темноти, що спиняла своїм нахабним кулаком розвиток цілої Європи. Ся зла мара — то царська Росія, російська імперія, московський порядок.

Ще діди наші, козаки запорожські, і найбільші гетьмани України — вкупі з гетьманом Петром Дорошенком — воліли турецьку приязнь, як невірну московську, і багато разів український нарід здіймався, щоб як брат з братом бити вкупі з турками царську варварську силу. І тепер, як і колись — турки не вороги нам, вони наші приятелі!

Озирнись же, солдате! Бо тільки раз на де-кільки сот років приходить така хвилина — велика хвилина, коли рішається доля усіх народів. Свобода Європи зійшлася в бою з неволею Росії. І важиться те, або здобути нам, поневоленим царем і чужими магатами рабам, свою волю і волю нашій Україні, або знов впасти в ще гіршу могилу на довгі віки. Побьють Росію — то побьють не нас, а правительство, побьють наших найлютіших ворогів, що знущались без краю над нами. А переможе Росія — тоді перемогло і зміцнилося царське правительство з Пуришкевичами, і край усім нашим мріям за волю.

Солдате — вибирай!

Що тобі дорожче? — царсько-панський невірний, брехливий, каторжний порядок, — чи земля, воля, права і незалежність України, спромога бути врешті самому паном на нашій землі?

Коли ти не продався начальству, коли в тебе є свій власний розум, коли ти не забув, що мужик і робітник не можуть бути братами панові і начальству, коли ти не забув, що ти українець і що московські царі двісті літ разпинали Україну, коли ти не згубив української народної чести — то йди проти царської Росії, не стріляй наперед, а назад — стріляй в російське начальство.

Відмовляйся слухатись царському начальству і піддавайся туркам, союзникам німців і австрійців — бо українському народові твоя безвинна кров і смерть непотрібніа Вітай турків як своїх визволителів і пособляй їм усім.

силами нищити вороже нам начальство і увесь царський порядок, щоб турецькі війська швидше дійшли до нашого рідного краю на Україну і вкупі з Німеччиною та Австро-Угорщиною пособили нам повернути українському селянству панські землі і встановити свою власну вільну народню українську державу, де не дворяне, а сам нарід порядкуватиме усім.

Вже починає нарід на Україні гомоніти, вже бачить правду і робочий нарід у Росії, і революція проти гнобителів неминуча і хутко надіходить.

Озирнись же, солдате, і ставай теж проти гнобителів! Нехай на місце царської Росії стануть вільний український, вільний грузинський, вільний сам російський та вільні й незалежні інші народи!“

Наведений нами матеріал досить виразно й повно характеризує основні змагання „Союза“.

Так оглянули ми весь доступний нам матеріал на тему „Українці, Росія й війна“, що появився за границею Росії. Мусимо зазначити, що на російській Україні війна не прибила українського руху й не спинила його. Там ціле українське громадянство можна поділити на кілька категорій.

Перша категорія, се так сказати „офіціальні“ представники українства в Росії, що мали в своїх руках „Раду“, вели провід в „Товаристві Українських поступовців“ у Києві (так званий популярно „туп“) й рівночасно засідали в конституційно-демократичних комітетах, стараючи ся вести політику союзу з російськими лібералами й прихилити їх до мінімальних українських бажань. Ся категорія, здатна лише на легальну діяльність, тепер розуміється дуже наполошена й сидить тихо. Енергічні заходи проти проявів українського руху російського правительства, закриття українських газет і товариств, висилка деяких Українців на засланням страхом наповнили серця сих „легалістів“. В сїм страху готові вони часом дійти аж до запереченя самих себе зі своїм українством, а в кождім разі старають ся запевнити про свою цілковиту лояльність супроти російської держави. Зразком їх психології є отся цитата з „Украинской Жизни“, що видала спеціальне число „Война и украинцы“, яку наводимо за „Вѣстникомъ Европы“ (1914. N. 9): „В ідеалах Українців, — читаємо ми тут, — починаючи від Кирило Мефодіївського братства аж до наших днів, національний розвиток частини українського народу, що ввійшла в склад Росії, завсїди мислив ся в її межах і в тіснім союзі з народами, що в ній живуть. Бажане роз-

в'язане українського питання в Росії Українці не в'язали з авантурничими концепціями, ставлячи се розв'язане в тісню залежність від загального розвитку суспільного життя в Росії. Добробут і розвиток сього життя мислили ся як передпосилка, як елементарне *conditio sine qua non* бажаного розв'язання національного питання в Росії взагалі й українського з окрема". Бачимо, що „Украинская Жизнь“ пустила тут такий туман, який оплутає хіба її читачів, котрий дурнійший попадаєть ся, а на російську владу, яка прекрасно знає, що всі ідеали Українців і практичні постуляти української суспільности, починаючи від Кирило Мефедієвського братства аж до наших днів були безусловно скермовані до підкопаня „існуючого в Росії ладу“ її небезпечні для „основ современного государственного строя“, а тому й злочинні з політичного погляду. Відчувала недостаточність своєї аргументації, мабуть, і сама „Украинская Жизнь“, бо пустила ся на звичайну підлість і написала таке :

„Розумієть ся, противники Росії будуть робити старання, щоби притягнути українське населенє на свою сторону і всякими політичними й національними обіцянками посіяти серед нього смуту. Українці не піддадуть ся провокаційним впливам і виконають свій обов'язок горожан Росії в сі тяжкі часи до кінця, і не лише на полю бою, в рядах війська, що бєть ся проти нарушителей світового мира й права, але й як горожане-обивателі, обов'язані в міру своїх сил і можливостей сприяти успішному виконаню російським військом виключно-відповідальної задачі, що припала на його долю“. Що значить конкретно отсе славетне запевненє „сприяти успішному виконаню російським військом“ його задачі? Російське військо мало за задачу розбити Австро-Угорщину й забрати від неї Галичину, а як показали вже факти, в окупованій Галичині нищити насамперед всі прояви українського життя — нищити українські книжки, бібліотеки, читальні „Просвіти“, українські народні школи, українські гімназії, „Народні Доми“ і т. д. Отже, помагати російському військови у виконаню його задачі для льояльних „горожан-обивателів“ з „Украинской Жизни“, се значило би навперегони з Савенком, „Кієвляниномъ“, „Новымъ Временемъ“ і російською бюрократією на Україні добровільно нищити всякі прояви українського життя, нищити несконфісковані ще поліцією у „обивателів“ звичайних українські книжки, робити погроми на незакриті ще російською адміністрацією українські книгарні і т. д. Крім того се значило би активно поборювати й віддавати в руки російської влади всіх тих Українців, що далі вели би революційну українську роботу або що „піддали ся провокаційним впливам“ і почали говорити про потребу розваленя російської імперії й

про бажаність її побитя в теперішній війні Австро-Угощиною й Німеччиною. Панове з „Української Життя“ в своїм панічним перестрахи й безмежній підлоті й не помітили, як дійшли аж до заперечення самого свого українства, до отвертої зради свого власного народу.

Українські поступовці мали всеж сміливість зробити нараду й рішили звернути ся до Мілюкова з просьбою, щоби він виступив у Державній Думі, на засіданнях, що мали бути скликані в кінці січня старого стилю, з інтерпеляцією в справі переслідувань українства в Росії й Галичині. Мілюков дійсно згодив ся на сю „петицію“ Українців, але як політик мудрий і обережний, спочатку поставив запитанє до міністра внутрішніх справ, Маклакова, на одній з конференцій, що відбували ся між представниками партій і правительством. Маклаков у відповідь на запит Мілюкова відповів, що відносно Галичини нічого не може сказати, бо се окупований край і там поки що має голос лише воєнна власть. Зате в Росії, заявив він, сі „переслідування“ будуть і мусять бути з огляду на небезпечний для держави характер цілого українського руху. „Панове Українці, мав сказати до Мілюкова міністер, даремно говорять про свою ніби то лбояльність. Сим вони нас не обманять.“ Як би там не було, але Мілюков уже не зважив ся виступити з своєю інтерпеляцією що до переслідувань українства в Думі. Навпаки, грізна міністеріяльна постава видко так вплинула на провідника російських лібералів, що коли пізнійше в Думі виступив міністер заграничних справ, Сазонов зі своєю промовою, в якій говорило ся про українській рух офіційально, що він штучно підтримує ся за німецькі гроші, Мілюков теж не знайшов слова протесту проти сеї нахабної брехні. Зрештою заява міністра, що Росія мусить здобути Дарданелі, була для імперіялістично-настроєних „кадетів“ солодким медом, за який вон простили офіційальній Росії всі її гріхи, й Мілюков заявив з смішним апльомбом, що Дума „з задоволенєм вислухала“ промову міністра.

Поки що ми не чували про які небудь інші проби політичних виступів зі сторони українських поступовців. Їх діяльність обмежує ся на писаню інформаційних статей і заміток про Галичину й український нарід. Правда, тепер російське правительство знову дало дозвіл на видаванє в українській мові книжок і газет, але офіційальною російською правописю. Поки що українські поступовці мали одначе стільки чести, що з сього дозволу не скористали, хоч правдоподібнійше зробили вони так просто з бажаня можливо непомітними пережити сю війну. Зрештою, се й добре, що російський уряд закрив легальну українську пресу, бо тон останних чісел „Ради“, а по її замкненю „Згоди“ був такий,

що лише компромітував би українську націю. Принаймні українська молодіж у Росії тримаєть ся сього переконання.

Друга категорія українського руху — се представники нелегального українського руху, революційного й соціалістичного. Люде сеї категорії ведуть свою роботу далі. Вони стоять на становищу дальшої боротьби проти царату; далі ведуть агітацію й пропаганду серед українського селянства й робітництва. З сього погляду характеристичною є українська відозва харківського гурта соціалістів-революціонерів до „Братів-хліборобів“. Не маючи змоги подати тексту сеї відозви, подамо її коротенький зміст. У відозві сій на початку змальовано лихий стан селянства в Росії й вияснено, що в сій війні російське правительство лише стараєть ся одурити простий нарід, говорячи йому про боротьбу проти Німців, про визволенє „братів-словян“ і т. д. На думку відозви в сій війні властиво царі бють ся між собою, а через них гинуть марно тисячі людей. Тому відозва закликає селян не піддавати ся на облесливі слова царату про визволенє чужих народів, а дбати про своє власне визволенє. Відозва вказує й практичні шляхи для здійснення сеї ціли — масово відмовляти вступу до війська, а коли се не вдаєть ся, то по повороті з війни не віддавати назад зброї, а обернути її в Росії проти ворогів селянства, до боротьби за свої права.

Нелегальну й революційно-національну роботу веде також безпартійна організація української молодіжи з своїм власним видавництвом „Вільне Слово“. Доси вона видала вже кілька брошур, а дальші є в приготованю. Ми маємо спромогу подати зміст перших двох брошур.

Перша брошура називаєть ся „Галицька Україна“. Брошуру сю видано з нагоди занятя Львова московським військом і окупації ним значної часті української Галичини; вона має на ціли поінформувати російських Українців про становище й національну роботу галицьких Українців перед війною й по вибуху війни. Наперед подано коротенькі статистичні відомости про Галичину, а далі докладнійше обговорено утворенє організації „Січових Стрільців“, діяльність „Головної Ради“ і взагалі політичні змаганя галицьких Українців під теперішню хвилю. Підчеркнено, що „Головна Рада“ проголосила війну проти Росії в імя самостійної України, а „Січові Стрільці“ активно борять ся за переведенє сеї ідеї в жите і мають по своїй стороні симпатії всього українського народу в Галичині. Правда, ся Україна мала би бути при Австрії, одначе вона мала би всі умови для свого розвитку. Далі оповідаєть ся про масові арештованя, наслідком польської політики, свідомих Українців в Галичині і про пізнійшу зміну політики австрійського

правительства на користь українського народу. Нарешті подано факти, як російська інвазія в Галичину нищить там наш нарід і всі прояви його національного життя й культури.

Друга брошура під заголовком „Наша плятформа“ має ще більший інтерес. Се проба політичної орієнтації для українського народу під теперішню хвилю. Насамперед дасть ся коротенька характеристика теперішнього положення українського народу — в Галичині, залитій „дикими ордами російського царя“, і в Росії, де здавлено найменші прояви українського життя. Росія й Австрія б'ють ся, й кожда з сих держав виставляє програму „визволення“ українського народу. Кождий Українець повинен розглянути ся в ситуації і здати собі з неї справу. Тут можливі насамперед дві орієнтації — москвофільська й австрофільська. В брошурі дуже остро виступаєть ся проти москвофільської орієнтації. З Росією нема що йти; вона принципіальний ворог українського народу й принципіально не признає його права на окреме національне істнованє. Треба відкинути всяку думку про яку небудь злуку з Росією. Але й австрійська орієнтація — Головної Ради, — на думку брошури, не популярна серед російських Українців. Насамперед Австрія занадто слаба, щоби могла успішно перевести в житє свої пляни про відобранє від Росії українських територій, а по друге її основною політичною хибою є те, що вона живе лиш національною боротьбою й не хоче полагодити національних відносин. На думку авторів повинна запанувати третя орієнтація — чисто українська, самостійницька; Українці повинні числити лиш на свої сили, самі за себе дбати, а не рахувати, що хтось другий щось для них зробить.

Ми признаємо цілковиту рацію виводам брошури, що найвідповіднійша орієнтація — се чисто українська, самостійницька. Власне такий погляд завсїди підтримувала й наша партія. Сила українського народу, його вигляди на успіх залежать кінець кінцем лише від нього самого, від його активности. Одначе таке поставленє справи ще не звільняє нас від обовязку пильно розглянути також інтернаціональні відносини, щоби вияснити, чи і де може скористати з них український нарід, чи може він де мати союзників, чи ні. Мати союзників або хоч би лише симпатиків між народами й державами, ворожими Росії, се річ величезної ваги й для сильнійших народів, як український. Далі, треба вияснити й здати собі справу з того, що для українського народу, при всяких обставинах, треба бажати побитя Росії в сій війні; не треба бояти ся того, що через се частина українського народу й української території дістала ся би до Австрії. Насамперед, ся держава зовсім ще не така слаба, як її представляють у російській публіцистиці, чого най-

кращим доказом є хоч би й теперішня війна; а крім того прилучене до неї частини української території, скріплюючи нашу політичну силу в Австрії, відразу давало би нам вигляди на національно-територіяльну широку автономію й самостійне політичне життя, що дуже прискорило би національний розвиток і серед решти українського народу. Здавати собі справу з того, що такий перебіг війни був би для нас дуже корисний і навіть працювати в сїм напрямі, се ще зовсім не значить вирікати ся ідеї самостійної України або вести „австрофільську“ політику. Се значить лише політично використовувати той факт, що Австрія дійсно звернула увагу на значіне українського народу, використовувати для політичного союзу той факт, що засадничо й Українці й Австро-Угорщина є ворогами Росії і в їх обопільнім інтересі є йти разом проти неї. Називати таку політику „австрофільською“ нема причин просто тому, що вона диктуєть ся для українських політичних чинників національним вирахованєм і реальними фактами життя; заразом треба пам'ятати, що ся політика не примушує Українців відступати ні від одного з їх основних політичних постулатів, а се є найголовнїйше.

Ми розпоряджаємо фактами, які вказують, що взагалі свідома українська інтелігенція не тільки не пішла на вудку „визвольних“ кличів російського правительства й російського громадянства, але й стараєть ся проти них на кождім кроці протестувати. Наприклад, коли в Києві городська дума оголосила „день Галичан“, збори жертв для населеня Галичини, українська молодіж видала дві відозви — до цілого українського громадянства й до поступового громадянства російського з закликом бойкотувати се „патріотичне“ підприємство, не збирати жертв і не давати нічого, щоб не попірати за зібрані гроші панів Бобрінських і Дудикевичів і не причиняти ся активно до попіраня москвофільства в Галичині.

Видала молодіж у Києві також відозву з приводу роковин Шевченка, яка стягнула на себе величезну й грізну статю Меншікова з закликом до державної власти — без пощади карати й нищити зрадників.

Та найбільше характеристичним для настрою активної частини українського громадянства в Росії є зїзд представників від організацій української молодіжи по висших школах Росії, що відбув ся в першій половині лютого нового стиля. На сїм зїзді обговорено багато принципіальних і практичних справ. Зібрані одногolosно виступили проти й осудили славянофільські й патріотичні кличі, які ширить тепер московська поступова молодіж у Росії. Так само одногolosно ухвалено й резолюцію про дальшу бороть-

бу з російським царатом; в сій боротьбі, на думку зібраних, Українці повинні злучити ся з поступовими елементами всіх народів Росії, крім московського; рішучо відкинено бльок або порозумінє з ліберальними й соціалістичними московськими партіями, виходячи з того заложеня, що ворогом України є не лише московський деспотизм, але також і московська суспільність, навіть поступова й соціалістична, з якою українські партії й організації мають розпочати завзяту боротьбу на українській території. Ся резолюція свідчить про зріст національного настрою й про реальне розумінє національної справи; видко, приклад Галичини, де демократизація публичного життя зовсім не облегшила сама по собі національного становища Українців, не минув безслідно для Українців російських.

Не менше характеристична є також справа, яку поставили на обговоренє конференції деякі представники з Київщини, Катеринославщини й Херсонщини — про те, що вже час розпочати терористичну діяльність проти представників московського правительства з ясным зазначенєм національного, українського характеру сього терору — покараня відповідних представників московської влади власне за їх діяльність в українській справі. Одначе більшість висловила ся проти сеї ідеї, мотивуючи се своє становище тим, що національний терор міг би відіпхнути від українського руху багато свідомих, але не революційних українських елементів, а крім того він міг би повести до ідентифікованя, серед ширших верств російської суспільности, українського руху з рухом терористичним.

Не будемо розглядати, чи слушне се мотивованє, не підлягає сумнівови, що ініціатори внесеня вибрали для нього невідповідне форум. Такі справи не належать до безпартійних конференцій — їх може рішати й брати на свою відповідальність лише відповідна революційна українська партія. Тоді зникає й небезпека ідентифікованя цілого українського руху з тероризмом. Загально беручи, національний тероризм — річ дуже потрібна й корисна, але він може мати сї добрі з національного погляду наслідки лише тоді, коли відповідна організація розпоряджає досить сильним агітаційним апаратом, щоби мати змогу в повній мірі використати моральне значінє свого акту й параліжувати ворожу агітацію противників. Инакше такі акти принесуть більше шкоди, як користи.

Обговорювано на конференції також справу політичного положеня українського народу й більшість заявила ся за веденєм чисто української, самостійницької лінії. Доволі значна меншість вказувала одначе, що треба уважати за союзника кожного, хто є ворогом Росії. На сьому вичерпу-

ють ся, на жаль, наші відомости про конференцію. Знаємо лиш, що ухвалено відповідні резолюції умістити в заграничній пресі, доси одначе сього не вдало ся зробити.

Хоч як короткі й уривочні наші звістки про стан українського руху в Росії (дещо взагалі не надасть ся поки що до публікації), одначе одно можна сказати напевно. Серед українського народу нема жадної охоти або одушевленя до теперішньої війни, і в дуже богатях селах на Україні резервістів треба було зганяти силою жандармерії й регулярного війська. Нема одушевленя або якого небудь російського патріотизму й серед загалу української інтелігенції. Українська молодіж теж різко відмежувала себе від молодіжи російської. Таким чином ся війна як не можна краще показала, що загальні політичні інтереси української суспільности різко розходять ся з інтересами суспільности російської.

Таке заостренє національних противенств не лежало мабуть в інтенції російського правительства, яке числило мабуть на те, що „патріотичне“ захопленє війною втягне й українське громадянство. Та воно помилило ся, як помилило ся і в своїм поході на українську Галичину. Правда, сей похід і окупація української Галичини й Буковини знищили наш многолітній національний доробок. З димом пішли українські читальні, бібліотеки, українські гімназії. Зрабовано також наші національні музеї й бібліотеки. Зате тисячі й десятки тисяч українських селян, робітників й інтелігенції побували примусово в Галичині, близше познайомили ся з нею й з житєм українського народу в Австрії, побачили на свої очі, що йому в „німецькім“ ярмі живеть ся без порівняня свобіднійше, він має без порівняня більше прав, ніж у Росії, що взяла ся „визволяти“ Галичину. Тисячі несвідомих Українців з Росії зробили ся завзятими українськими патріотами на політих кровю галицьких полях і горах. Ось результат, який в своїм часі дуже заважить на прискореню українського руху, на збільшеню його активної сили, результат, якого напевно не знищать ніякі стараня панів Бобрінских і Дудикевичів знищити все українське в Галичині. Окупована російським військом українська Галичина, зрабована й розпинана грубою воєнною силою, мимо того власне завдяки війні виконує тепер на широкі розміри, для десятків тисяч російських Українців, те своє завданє, яке передвійною вона виконувала лише для одиниць — бути школою й розсадником національної свідомости, показувати фактами, чого може добити ся, до якого степеня національного розвитку може дійти при відповідних обставинах українській нарід, викликувати горяче бажанє і сором, що сього всього досі ще нема на російській Україні, одним

словом пробуджувати й скріпляти національну енергію. Окуповане Галичини й те, що витворює тепер там російське правительство, нищачи українську культуру, заводячи силою нагайок православіє, масово арештуючи й засилаючи без розбору українську інтелігенцію — все се лиш глибоше копає й так глибоку прірву між Україною й Росією. Ми певні остаточної побіди України, певні й того, що надійде час, коли ся прірва стане смертельною для Росії — в ній знайде вона нарешті свій кінець . . .

Охарактеризуємо тепер коротенько становище, яке зайняв наш нарід в Австрії. Довга національна робота й боротьба за національні права, яку вів наш нарід в Австрії, мусів він вести не лише проти Поляків, але й проти москвофілів. Ся боротьба скінчила ся цілковитою побідою української ідеї, не зважаючи на те, що центральна державна власть ставила ся до неї цілком байдужно, а власть краєва впрост ворожо, не зважаючи на те, що москвофіли мали за собою грошеву поміч російського уряду й поміч галицької адміністрації й певних польських, дуже впливових партій. Традиція довголітної боротьби з москвофільством у себе вдома і вироблена українська свідомість зовсім природно зробили й українській нарід в Галичині й українські політичні партії різко ворожими до Росії. Маючи вже в Австрії певні політичні й національні права, маючи нарешті за помічю конституційних способів боротьби змогу їх далі розширювати, український нарід з політичного вирахованя мусів цінити свою приналежність до сеї держави й з відразою дивити ся на Росію, яка безпощадно давила змаганя до свободи свого власного народу й принципіально не признавала істнованя там українського народу. В сїм, ворожим до Росії настрою, чималу ролю відіграла й агітаційна діяльність, яку під час російсько-японської війни широко розвинула українська соціальна демократія Австрії.

Тому не диво, що під час балканської війни, коли вперше перед очима української суспільности в Австрії реально стала небезпека війни з Росією, вона зараз реагувала на се національно-політичною демонстрацією — зїздом „українських нотаблів“, в якому взяли участь представники всіх політичних українських партій, між иншим і соціально-демократичної партії. Вже сей зїзд ухвалив гострі резолюції проти Росії і вказав, що український нарід буде бороти ся проти неї по стороні Австро-Угорщини й Німеччини.

Взагалі, балканська війна й викликане нею міжнародне напружене оживили трохи політичну атмосферу в Галичині. Поляки розпочали свою мілітаристичну акцію, а за їх прикладом пішла й українська молодіж. Серед неї віджило

насамперед піднесене вже давніше, а потім призабуте, гасло самостійної України. Ідея організації „Українських Січових Стрільців“, піднесена академічною молодіжю, відразу знайшла багато прихильників серед українського селянства, робітників і міщан. Заняли ся нею й політичні партії. Одначе признати треба, що старші члени українського громадянства з байдужністю й певним недовірем віднесли ся до сього руху, а й політичні українські чинники цілковито ігнорували його.

Конгрес української академічної молодіжи й конгрес української соціальної демократії в 1913 знову поставили на денний порядок справу відношення до Росії. Молодіж висловила ся цілковито за ширенем і організацією мілітарного українського руху проти Росії; до тогож результату, по певних ваганнях, прийшла й галицька соціально-демократія. І коли наступив в 1914 році світовий конфлікт, загальний ґрунт для української політики під час війни був підготований; кажемо загальний, бо в справах організації й фактичної підготованости до війни зроблено всеж було дуже мало, майже нічого.

Тому не диво, що коли вибух сам конфлікт, він знайшов українське громадянство в Галичині мало приготованим, а політично воно мусіло здобувати належне становище для „Січових Стрільців“ і для пропаґанди міжнародного значіння української справи в можливо найгірших обставинах — по окупації Москалями значної частини Галичини. І все ж, не зважаючи на се, удало ся українській політичній репрезентанції й українському народови Австрії дуже багато осягнути. Правда, війна поки що не дала сподіваних результатів; поки що доводить ся доперва здобувати Галичину від Москалів; „Українським Січовим Стрільцям“ не довело ся поки що піти на Україну й ширити там гасла Самостійної України й організувати українські народні маси до оружної боротьби проти московського панованя. Одначе не підлягає сумнівови, що українській нарід в Австрії виказав у сій війні дуже велику національну енергію й ідейність; він вперше по довгих століттях пролив свідомо свою кров у боротьбі проти Росії за своє національне істнованє. Сим виконав він величезної ваги історичну задачу і здобув право голосу при злїквідованю сучасної війни. Українські політичні чинники потрапили через се нарешті здобути собі належний голос у австрійського правительства, змусили його близше зайняти ся українською справою взагалі й зробили її справою міжнародного значіння, в якій розвязаню як найбільше заінтересована й Австро-Угорщина й Німеччина.

Зараз по вибуху війни утворила ся найвисша політична репрезентація цілого українського народу в Галичині — Го-

ловна Українська Рада — зложена з офіційальних представників усіх партій — національно-демократичної, радикальної й соціально-демократичної. Ся Рада, в засіданнях якої взяли участь з дорадчим голосом також Українці з Росії, відразу розвинула велику організаційну й політичну акцію. Вона ж оголосила відозву в справі організованя „Українських Січових Стрільців“ й узяла в свої руки верховне веденє сеї справи через свій орган „Боеву Управу“. Загальне становище українського народу в сій війні сформулувала „Головна Рада“ в виданім нею маніфесті до українського народу, який має велику, історичну вагу. Ось текст сього маніфесту:

„Український Народе!

„Надходить важна історична хвиля. Важить ся доля держав і народів. Нічого не вдіяли всі зусилля дипломатії, щоб удержати в Європі мир. Буря війни суне на Европу і ніщо її не спинить.

„Суне отся буря передовсім на держави, в склад яких входить український нарід. Український нарід належить до тих народів, на які війна й її наслідки наляжуть найбільше.

„В таку хвилю нарід, що хоче жити, мусить мати одну думку й одну волю і ту свою волю перемінити в діло, яке заважило би в історії держав і народів.

„І тому в сій хвилі представники українського народу в Галичині всіх політичних напрямів, які лучить один національний ідеал, зібрали ся в Головну Українську Раду, яка має бути висловом одної думки й одного діла, яке жде його в теперішній хвилі.

„Ми не є прихильники війни, ми разом з цілим культурним світом уважаємо мир найціннішим добром людскости. Але бувають в історії держав і народів хвилі, коли війна являєть ся неминучою. І коли не можемо війни відвернути, то мусимо старати ся, щоб ті жертви, яких вона від нас вимагає, не пішли на марно, щоби кров батьків принесла добро дітям.

„Дорога, яка веде до сього, ясна.

„Війни хоче цар російський, самодержавний володар імперії, яка є історичним ворогом України. Царі російські зломали Переяславський договір, яким вони обовязали ся були шанувати самоетійність України, і поневолили вільну Україну. Царська імперія протягом трьох століть веде політику, яка має за ціль відобрати поневоленій Україні національну душу і зробити український нарід частю російського народу. Царський указ відобрав українському народови його найсвятійше право, право рідної мови. В царській Росії нинішнього дня найбільше поневолений — український нарід.

„І коли Росія хоче війни, то говорить з неї та ненаситність, яка червоною ниткою тягнеться через усю історію сеї імперії, що з московського князівства, загарбуючи все нові землі, поневолюючи народи, розросла ся в кольос, який від ряду літ загрожує загально-європейському мирови і загально-людському поступови, культурі й життю народів.

„Та ненаситність царської імперії загрожує також нашому національному життю. Історичний ворог України не може спокійно дивити ся, що не вся Україна в його руках, що не весь український нарід стогне поневолений під його панованєм, що істнує частина української землі, де український нарід не є винятний з під права, де він може жити своїм національним житєм.

„Ідучи війною на австро-угорську монархію, Росія грозить загином також українському національному життю, яке знайшло охорону в конституційній ладі австрійської держави. Побіда Росії мала би принести українському народови австро-угорської монархії те саме ярмо, в яким стогне 30 мільонів українського народу в російській імперії.

„І тому наша дорога ясна.

„Вже під час попереднього австрійсько-російського напруження зїзд найвизначніших діячів усіх українських партій Галичини, який відбув ся у Львові 7 грудня 1912 р., заявив, що з огляду на добро і будучність українського народу на випадок оружного конфлікту між Австро-Угорщиною і Росією ціла українська суспільність однозгідно й рішучо стане по стороні Австро-Угорщини, проти російської імперії, як найбільшого ворога України.

„Так і теперішня хвиля кличе український нарід стати однодушно проти царської імперії, при тій державі, в якій українське національне життя знайшло свободу розвитку.

„Дотеперішня пасивність австро-угорської політики супроти затій російського царизму була все визискувана на шкоду інтересів австро-угорської монархії й її народів, а передовсім на шкоду самостійного національного розвитку нашого народу. І тому тепер нашим святим обовязком є покласти всі свої сили на жертвеннику боротьби за будучність рідної країни.

„Побіда австро-угорської монархії буде нашою побідою. І чим більше буде поражене Росії, тим швидше вибе година визволення України.

„Український народе!

„Тільки той нарід має права, що вміє їх здобути. Тільки той нарід має історію, що вміє її творити рішучими ділами.

„Головна Українська Рада кличе Тебе до діла, яким Ти здобудеш нові права, утвориш новий період в своїй історії, займеш належне місце в ряді народів Європи.

„Нехай же сей поклик знайде відгомін в кождім українським серці! Нехай збудить в нашім народі давне козацьке завзяте! Нехай вся наша суспільність буде не тільки видцем, але як найдіяльнійшим учасником грядучих подій! Нехай віддасть всі свої матеріяльні й моральні сили на те, щоб історичний ворог України був розбитий!

„До бою — за здійсненє ідеалу, який в теперішню хвилю зєдинює ціле українське громадянство!

„Нехай на руїнах царської імперії зійде сонце вільної України!“

Маніфест сей датований 3 серпня 1914 року й підписаний головою Ради, Костем Левицьким і заступниками голови — від радикальної партії Михайлом Павликом, від соціально-демократичної партії Миколою Ганкевичем. Разом з відозвою про організованє „Українських Січових Стрільців“ був сей маніфест розісланий по всіх українських громадах в Галичині. Ось так війна застала весь український нарід в Австрії і всі українські партії зєдиненими й однодушними. Війна проти Росії, чинна боротьба за визволенє України — ось гасла, в імя яких тисячі „Січових Стрільців“ пішли проливати свою кров. І треба дійсно хорої психології пана Юркевича, щоби в сїм прояві найвисшої активності й національної свідомости бачити лише прояв розпуки або австрійського лоялізму.

І справді, про становище українського громадянства в Галичині перед війною читаємо в „Боротьбі“:

„Зрештою ще перед війною в нашій суспільности відчув ся отруйний вплив передвоєнних часів. Виявило ся се в Галичині в поширеню мілітаристичного настрою й особливої національно-патріотичної демаґогії. Галицька українська суспільність взагалі дуже податна, через своє невідрадне соціяльне положенє, через свою безсилість, до утопійних настроїв і надій на якісь зовнішні спасаючі сили. Першим проявом сього було москвофільство, котре ширило віру в визвольну місію Росії, тепер, коли повстав могутній український рух, котрий одначе ослаб нині внутрішнє і стратив відпорну силу через зазначене поширенє міщанських впливів, то і він переняв ся свого рода утопійністю, котра виявила ся в вірі в спасаючу роль Австрії й Німеччини. Війни ждали нетерпляче, готували українське військо, вірили, що війна одним махом сотворить самостійну Україну, відчували себе незвичайно піднесено й ніби бадьоро, а в суті се був прояв утопійности й безсиля української австрійської суспільности. Але сї утопійно патріотичні настрої не перешкождали і навіть були добрим ґрунтом для цілком реальної діяльности українських націонал-демократів, котрі, поширюючи серед своєї суспільности австрійсько-імперіялі-

стичні настрої, числили за се мати всякі блага від правительства. Одним словом, мілітаристично-„самостійницька“ передвоєнна українська кампанія в Австрії була на ділі тільки кроком вперед по лінії австрійського льяоїзму і тим самим по лінії ослаблення демократичних позицій галицьких Українців. В часі війни се ослаблене демократичних позицій і повна залежність української міщанської політики виявила ся в повній і огидній наготі.“

В наведеній цитаті що ні слово, то неправда або перекручене дійсности.

Насамперед неправда, що націонал-демократи ширили серед української суспільности австрійсько-імперіялістичні кличі і тим підтримували зріст мілітаристичного руху. Послухаймо, що каже в сій справі український соціал-демократ і діяльний учасник стрілецького руху, тов. В. Темницький. В його великій статі „Українські Січові Стрільці“ („Вістник Союзу Визволення України“, ч. 7—8) читаємо:

„Становище самої української суспільности до стрілецько-мілітарного руху було аж до вибуху теперішньої європейської війни поділене і то дуже нерівномірно!

„На загал більше прихильно ставляли ся низші верстви української суспільности, себто ремісничі, робітничі та селянські круги.“

А як ставили ся перед війною сфери політичні, в яких провід мають, як відомо націонал-демократи? На се знаходимо таку відповідь:

„Се треба з жалем ствердити — політичні сфери ставлять ся цілком байдуже до сього нового в народі руху і не дають йому з своєї сторони ніякої підмоги. Ся байдужість проявляла ся переважно цілковитим легковаженем стрілецького руху, а подекуди вироджувала ся навіть у насмішки та зле укривану ворожість“.

Що до української інтелігенції, то вона, на думку тов. Темницького, „розпадала ся в оцінці згаданого руху на два далеко нерівні табори. Старше покоління не могло ніяк погодити ся з сею новою ідеєю“. Мало що краще стояла справа і з молодшим поколінням. В сій справі знаходимо в статі тов. Темницького дуже інтересні і влучні замітки:

„Відділена таким чином від тої доби, коли український нарід брав участь у війні в імя своїх власних ідеалів, теперішня українська суспільність піддала ся несвідомо впливам пацифістичних ідей. Скріпленню впливів пацифістичної пропаганди пособляли серед української суспільности в значній мірі також антимілітаристичні ідеї. Загалом треба сказати, що певне помішане двох зовсім ріжних ідей, іменно

ідеї пацифістів та ідеї антимілітаристів, дасть ся замітити не тільки серед української суспільности, але навіть в широким сферах європейського населеня загалом, іменно в тих сферах, до яких дійшли ідеї антимілітаризму яко інтегральна часть демократичного світогляду. Завдяки сьому навіть члени революційних партій були подекуди рівночасно проповідниками пацифістичних ідей!

„Розумієть ся, що таке помішанє двох ріжних ідей могло наступити лише дякуючи зовсім поверховному та формалістичному способу думаня. Хто під впливом самого звука слова тратив вгляд в суть понятя, у того мілітаризм і мілітарний рух зливали ся в одно. А тим часом мілітаризм се лиш певна система мілітарного руху. Система, повязана тісно з теперішнім устроєм держав, система, що впливає з сучасного капіталістичного ладу. Противенством для мілітаризму — се не пацифізм, але инша система мілітарного руху, приміром народна міліція. Пацифізм перечить всьому: мілітаризмови, народній міліції, а навіть революції. Пацифізм носить в собі зародки і суспільного і національно-політичного квієтизму. У своїй найдалше доведеній консеквенції санкціонує певний суспільний лад і певні державно-політичні угрупованя, за для зміни котрих оружна боротьба являєть ся конечним і необхідним засобом.

„Усі тії ясні правди попали серед української суспільности у занедбанє. Не було у нас ані одної серіозної спроби теоретично їх розглянути. Цілі покоління нашої молодіжи виховували ся в такім туманнім помішанню згаданих двох ріжних ідей — а се довело до того, що на мілітарний рух серед Поляків з нашого боку дивили ся з насмішкою „ідейної“ висшости та „програмової“ непорочности. Довело до того, що коли у нас появили ся початки мілітарного руху, то заходи сї попали націлком непідготований, а навіть ворожий ґрунт. І треба було що йно вибуху війни, треба було цілого скомплікованого апарату ріжнородних впливів, щоб становище української суспільности до мілітарного руху змінило ся. Вправді, ся зміна була більше формальна, бо до сутевої зміни так нагло і в такім короткім часі не могло дійти. Але сам факт зміни становища, факт виставленя полку Українських Січових Стрільців, мусить мати дуже далеко йдучі і глибоко в душу народа сялаючі наслідки“.

Ось так характеризує на основі реальних фактів становище української суспільности в Галичині український соціаль-демократ в Австрії, сам чинний учасник сього життя. І його характеристика проречисто вказує на те, що лиш порожною фантазією, витвором затуманеного мертвими формулами розуму є наведені нами висше міркованя „Бо-

ротьби“ про поширенє перед війною мілітаристичного настрою серед української суспільности в Галичині. „Боротьба“ бездумно граєть ся словами „мілітаризм“, „австрійський імперіалїзм“, „націонал-демократи“ і т. д., а на основі сих „страшних“ жупелів тче глибоко соціал-демократичні. як їй здаєть ся, висновки про зріст впливів буржуазної ідеології, про австрійський лоялізм, про ослабленє демократичних позицій галицьких Українців. А в дійсности — вся її „фільозофія“ виїденого яйця не варта.

В статі тов. Темницького є одно місце, під яким повинен підписати ся кождий розумний український соціаліст, а іменно місце, в яким він говорить про становище до війни української соціал-демократії в Австрії.

„Що до антимілітаризму — то програмово визнавали його лише соціал-демократи, а так від більшого свята також радикали. Але соціал-демократи свого становища не змінили. Досить вказати на різницю між антимілітаризмом і пацифізмом, досить пригадати, що соціал-демократія все була і є не тільки за оружною боротьбою в обороні політичної свободи, коли та являєть ся zagrożеною, але навіть за оружною боротьбою за свободу, коли обставини так складають ся, що оружною боротьбою можна здобути свободу.

„В слід за тим факт, що українські соціал-демократи прийняли живу участь в організації українських добровольців до війни проти Росії, випливає як раз з програмового становища соціал-демократії і до мілітаризму й до війни.

„Адже ніхто не скаже, що організованнє Українських Січових Стрільців се абдикація перед системою мілітаризму — якраз противно, є се реалізованнє системи народньої міліції, а всім повинно бути звісно, що власне соціалдемократія домагаєть ся заступлення сталого війська народньою міліцією.

„Соціалдемократія не була ніколи проти кождої і всякої війни, лише проти війни певної категорії. Коли якась війна — як теперішня проти Росії — має принести висвободженнє народніх мас з політичного ярма, має дати волю поневоленим народам — то проти такої війни не може бути ані один щирій соціалдемократ. До боротьби проти царату, ворога волї, поступу і світла, до боротьби проти „тюрми народів“ — повинні стати всі, хто може оружно бороти ся.

„Правда, соціалдемократи є за удержаннєм мира, але не мира за всяку ціну. Колиби приміром ціною мира мало бути те, що Галичина малаб відпасти від конституційної Австрії, а відпасти під руку російського царя — ані один український соціалдемократ такої ціни за мир не заплатив би.

„І ще одно мусить бути тут сказане: доки існують клясові противенства, не може бути мира, бо клясові противенства мусять довести до революційної боротьби, до висвободження поневоленої кляси. Доки існують пануючі і поневолені народи — не може бути мира, бо кождий нарід має право самотійно і незалежно порядкувати своїми справами, а коли инакше не йде — оружною боротьбою добути собі те право.“

Як же вплинула війна на українське громадянство, як треба оцінювати факт організації Українських Січових Стрільців? На се ми знаходимо в статі тов. Темницького таку відповідь, з якою можемо лише згодити ся:

„Війна поставила всі ті питання рубом, приневолила ними зайняти ся і розігнала той мрачний туман, в яким наша суспільність куняла. Спричинила не переоцінку — але виясненне.“

„Не було часу на теоретичне розбиранне питань, на вияснюванне дорогою дискусій — вияснено їх практичним вчинком: виставленнем корпусу наших добровольців. І власне виставленне корпусу „Українських Січових Стрільців“, участь того корпусу в оружній боротьбі проти Росії має для нас кольосальне значінне.“

„Передусім ідея нашої державної самотійности, про котру ми на довгі часи були призабули, котру ми в останній добі нашого політичного життя вправді знову воскресили, але лише в сфері теоретичних ідеалів і душевних бажань, стає для нас тепер цілю, за для якої йдуть наші добровольці у бій. Вирозумована ідея всякає в кров народу, стає невідділимим складником народнього організму, природною частиною його душі.“

„Кров, пролята на полі бою добровільно і за ясно усвідомлену ціль, підносить нашу суспільність з тих низин, де невольник хилить ся під ногами свого пана і в покорі приймає удари — до тих вершин, де свідома свого достоїнства і змагаюча до своєї мети суспільність стає до отвертої боротьби проти того, хто неволить її.“

„З тою хвилию, коли тисячі галицьких Українців зголосили ся добровольцями до боротьби на життє і смерть за визволенне України — увійшла нова душа в тіло нашого народа! Злетіли з нас кайдани, правда не тії, які силою факту, що над українським народом панує наїздник, вяжуть свободу наших рухів, але ті далеко гірші, тяжші і соромнійші кайдани, про котрі сказав Франко: „але ум мій є раб і душа моя раб“.

„Які не булиб реальні зміни, котрі сучасна війна нам принесе — для психології нашого народу зостанеться на завжди значінне епохального внутрішнього перевороту. Підєм поваги для самих себе як народу, що з власної волі кладе життя і проливає свою кров, щоби здійснити свою збірну постанову — зостанеться, як би там не було, скарбом нашої національної психи, скарбом, якого ніякий ворог нам не забере, скарбом, що на вік зостанеться гордощами і життєвою іскрою для сучасних і грядучих поколінь! Своїми добровольцями український нарід доказав, що його ідея політичної незалежності — се не якась високопарна фраза, але клич, що сягає у глибину народніх мас і є вже досить сильний до того, щоби її маси двигнути у вир оружної боротьби. В серпні 1914. року скінчився період української історії, якого початком був упадок останнього народнього постановня, невдача останньої спроби узискати незалежність. Легіон Українських Січових Стрільців уводить нас в нову епоху. На арені європейських подій переставмо бути пасивною силою, якої рухами кермує чужа рука. Відвискуємо назад нашу колишню активність і самі собі визначуємо шлях. Стаємо чинником, що має власну волю і змагає до власної ціли.

„Через легіон Українських Січових Стрільців, що у сучасній європейській війні бере активну участь і під нашим національним стягом веде криваву боротьбу проти найбільшого нашого ворога, входимо поміж воюючі європейські народи на рівних обовязках і рівних правах. Історична судьба звела нашу участь в європейській війні до одного легіону — але хоча той легіон не багато може вплинути на вислід війни, то всеж таки він буде нашою легітимацією там і тоді, коли і де ліквідуватиметься сучасна війну.

„Ми віримо, що сучасна європейська війна принесе визволення українському народови, а почуваємо, що визволення се окуплюємо власною нашою кровю і життям найкращих наших людей. Ся власне обставина, що таке почуття в нас родить ся, і що родить ся на твердій основі фактів — дає нам друге почуття — почуття, що ми народ, який не тільки має свою минувшину, але народ, що має волю бути народом і має силу бути народом.

„Факт участі Українських Січових Стрільців у війні мусить мати великий вплив і на відносини других народів та держав супроти українського народу. Наш легіон добровольців є для кожного доказом, що український народ потрапить за свої права стати до оружного бою, що не зреси-

г'нував зі своїх прав до незалежного існування, що готов здійсненнє сих прав силою переперти.

„З сего обставиною мусїтиме числити ся кождий, хто прийде у сяку чи таку стрічу з українським народом.

„І коли до вибуху сучасної війни могло декому здавати ся, що довголітне ярмо поневолило на вік цілий український нарід і що нарід сей став нездатний реагувати навіть на найтяжші кривди — то сей погляд мусить тепер перейти до історії. Цілий світ, близші чи дальші сусїди, мусять числити ся з тим, що дякуючи європейській війні, український народ виступив на арену, сказав, чого хоче і до чого стремить, і з тої арени незаспокоєний у своїх політичних змаганях не дасть себе ані усунути, ані силою струтити: місця свого на ній боронитиме кровю і залізом!“

Як і треба було сподівати ся, та частина українського народу, що є в Галичині, найбільше свідома національно, найбільше вироблена політично, в сїй війні мусїла узяти на себе головний тягар боротьби за визволенє цілого народу. Оружна боротьба ще не скінчила ся. Годї знати, який буде остаточний її вислід з мілітарного погляду. Одно лиш можна сказати з певністю — скорше чи пізнійше, а український нарід таки добєть ся своєї незалежности. Пролита тепер кров, не буде пролита надурно!

Вийшли з друку такі брошури:

М. Михайленко — **Національне питання в Росії й війна.** Зміст: I. Національна справа й держава; II. Національна справа в російській державі; III. Українська національна справа в російській державі; IV. Український нарід і теперішня війна.

Юрій Ручка — **Російські соціалісти й теперішня війна.** Зміст: Передмова редакції — Українці, Росія й війна; Вступ — Характеристика російського соціалістичного руху; I. Російські соціалісти й теперішня війна; II. Критика поглядів Плеханова і Троцького в справі теперішньої війни; III. Будучність інтернаціоналу й федерація держав; IV. Висновки; Додаток — погляди німецького соціалістичного посла Ленша про будучність царату.

М. Михайленко — **Росія й Україна.** Зміст: Передмова редакції; I. Вступ; II. Політика російського уряду супроти України. 1. Від Переяславського договору до повного зруйнування самостійности України. 2. Російський уряд супроти українського національного відродження; 3. „Конституційна Росія“ й українська справа; III. Українська справа й російське громадянство. 1. Від початку 19-ого століття до революції 1905—1906 років. 2. Під час „конституційної“ ери. Додаток — Розвиток польської політичної думки в українській справі. IV. Росія й українська справа в Австрії. V. Українська справа й польсько-російські відносини; VI. Протиукраїнські пляни Росії в теперішній війні; VII. Україна й теперішня війна.

М. Залізняк — **Самостійна Україна — несоціалістичне гасло?**

М. Залізняк — **Українці, Росія й війна.** (Замітки й матеріяли.)

М. Михайленко — **„Визвольні Маніфести“ російського уряду в теперішній війні.** Зміст: Маніфест до Поляків; Маніфест до народів Австрії; Маніфест до „російського народу“ в Австрії; Російське поступове громадянство на послугах російського уряду.

В. Лібкнехт — **Чи Європа має скозачити?** Зміст: Від редакції; Передне слово; Сором Європи; Війна на сході; Завіщанє Петра Великого; Війна на овиді; До політичної ситуації; Політичне положенє; Слово до німецьких соціалдемократів; Чотири тиждні пізнійше.

В німецькій мові вийшли:

Georg Ruczka: Die russischen Sozialisten und der gegenwärtige Krieg.

Georg Ruczka: Die französischen Sozialisten und der Krieg.

Друкують ся або готують ся до друку:

1. Галичина й її національне значінє для України.
 2. Українська Галичина — окремий коронний край.
 3. Х. Житловський — Соціалізм і національне питанє.
 4. М. Борисов — Соціалізм і проблема національної автономії.
 5. Національна справа й Партія Соціалістів-Революціонерів.
 6. К. Кавтський — Національність й інтернаціональність.
 7. К. Кавтський — Національна держава, імперіалістична держава й союз держав.
 8. Дмитро Сметанка — Соціалізм, завойовницька політика, патріотизм і націоналізм.
 9. В. Василенко — Світова війна.
 10. І. Сокира — Хай Европа козачіє!
 11. Е. Бернштайн. — Інтернаціонал робітничої класи й європейська війна.
 12. Ф. Волховський: Як мужик став довжником у всіх.
 13. Ф. Волховський — Казка про неправедного царя, друге українське виданнє.
 14. Ф. Волховський — Казка про салдатську душу, друге українське виданнє.
 15. А. Бах — Цар — Голод, друге українське виданнє.
 16. В. Рюминський — Повстанє селян в Англії, друге українське виданнє.
 17. М. Драгоманів — Віра і громадські справи, друге українське виданнє.
 18. Др. Осип Назарук: Що се є: суспільні класи, боротьба клас, буржуазія, пролетаріят, капіталізм і організація?
-

Едвард Бернштайн.

Інтернаціонал

робітничої кляси й європейська війна.

Переклав з німецького О. М.

1. Залишенє масових страйків проти війни.
2. Завданя соціалістів в парламентах і війна.
3. Інтернаціональна соціалдемократія і російсько-австрійсько-сербський конфлікт.
4. Соціалдемократія в парламентах Німеччини і Франції й європейська війна.
5. Бельгійська робітнича партія і війна.
6. Робітничі партії Англії і війна.
7. Соціалісти Сербії і Росії і війна.
8. Становище робітничих партій в нейтральних державах і війна.
9. Вигляд.
10. Додаток: а) Становище російських, українських, польської, чеської, румунської, сербської і болгарської соціалдемократичної партії, б) Становище німецької соціалдемократії в справі бюджету в воєннім році.

Іван Сокира

Хай Європа козачіє!

Зміст: В ярмі панславізму! — Експозитура царату на Балкані? — Забороло проти московської небезпеки. — Чи помирились з царом? — Пасерб російського соціалізму. — Марінізм — чи мілітаризм? — Воєнні троюдники? — Опікун брехні? — Новий інтернаціонал? — Закінченє.

